

SAMLAREN

TIDSKRIFT
FÖR
SVENSK LITTERATURHISTORISK
FORSKNING

NY FÖLJD. ÅRGÅNG 16

1935

UPPSALA 1935

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

UPPSALA 1935

ALMQVIST & WIKSELS BOKTRYCKERI-A.-B.

35452

VIKTOR RYDBERGS DIKT DEN FLYGANDE HOLLÄNDAREN.

AV

VALTER TYRENIUS.

I Rydbergs dikt »Korsaren», som trycktes i *Flora* 1864, och i den senare omarbetningen av denna dikt, »Oro», vilken första gången utgavs i *Svea* för 1876, tecknar skalden människans förtvivlade tankestrider och oroliga längtan till ett mål under bilden av ett skepp, som kastas omkring av vind och vågor. Denna bild av människolivet såsom ett mållöst kringirrande på ett stormigt hav har i dikten »Den flygande holländaren»¹ förenats med ett annat motiv, som ofta förekommer i Rydbergs diktning, nämligen motivet om den evige vandraren. — I Floradikten »I natten» (strof 6) talas om

Arma stjernan, som grymt har fått
oförgänglighet på sin lott,
blifvit dömd till att gå och gå
lefnadstrött uti ethern blå.

Men annars får den evige vandraren hos Rydberg i allmänhet Ahasverus' drag. Warburg har publicerat en ofullbordad Rydbergsdikt, i vilken Ahasverusgestalten skymtar, och påpekat likheten med en av Lenaus Ahasverusskildringar.² Den första dikt, i vilken

¹ »Den flygande holländaren» måste ha skrivits senast i början av april 1876. Detta framgår av ett brev till Rydberg, daterat den 19 april 1876, från Johan Grönstedt, redaktören för tidskriften *Nu*, där dikten första gången publicerades i juni 1876. Grönstedt skriver i detta brev bl. a.: »Härmed har jag nöjet sända korrekturet till det förträffliga poemet 'Den flygande Holländaren' samt såsom honorarium 185 kronor». Det var första korrekturet, som Grönstedt då sände, ty den 25 april skickade han andra korrekturet. (Brev till Viktor Rydberg, Kungl. biblioteket i Stockholm).

² WARBURG, *Viktor Rydberg I* (Stockholm 1900) s. 466—467, 482. Ek har daterat dikten till 1857. EK, *Viktor Rydbergs lyriska diktning* s. 87. (*Viktor Rydberg. Minnesskrift utgiven av Göteborgs Högskolas studentkår*, Göteborg 1928).

Ahasverus omtalas vid namn, är emellertid »Den flygande holländaren», men här är som bekant en annan evighetsvandrare införd, nämligen den flygande holländaren, vilken ju är diktens huvudperson.

Den ende svenske skald, som före Rydberg har tagit upp motivet om den flygande holländaren, tycks vara C. M. Ekbohrn, som skrivit en dikt med samma titel som Rydbergs. Warburg säger, att denna dikt »möjligen var Rydberg obekant»¹, men Rydberg kände säkerligen till den, ty den finns tryckt i Ekbohorns *Nya dikter* (1864), en diktsamling, som Ekbohrn sände till Rydberg med en personlig tillägnan och som fortfarande finnes kvar i Rydbergsbiblioteket. — Ekbohorns dikt skildrar blott i anslutning till sagan, hur den flygande holländaren i en rasande storm jagar förbi ett skepp, som är dömt till undergång, och dikten slutar:

När morgonen kommer med ljuset igen,
de skeppsbrutne sova på havets grund;
men den flygande Holländarn seglar än,
och seglar till världens yttersta stund.

Möjligen har Ekbohorns dikt givit Rydberg ett uppslag att skriva en dikt över samma ämne och i denna lägga in en djupare innebörd, än Ekbohrn förmått.

Ett diktverk, som synes mig ha varit av direkt betydelse för Rydbergs »Den flygande holländaren», är däremot Richard Wagners opera *Der fliegende Holländer*. — Rydberg måste senast 1865 ha åtminstone något lärt känna Wagner, ty den 8 juni detta år gavs operan *Rienzi* på Kungl. teatern i Stockholm, och den recenserades utförligt i flera tidningar och tidskrifter.² — Den 24 januari 1872 gavs Wagners *Der fliegende Holländer* i Fritz Arlbergs översättning för första gången på Kungl. teatern i Stockholm.³ — I ett brev till Hedlund, daterat Stockholm den 23 januari 1872, skriver Rydberg: »Din svenska i Handelstidningen gör riktigt godt att läsa. Här uppe har jag, der jag minst väntade det — hos t. ex. Frits Arlberg (skådespelaren), hos konstnärer, bönder till och med —

¹ WARBURG, a. a. II s. 335.

² Se t. ex. *Ny Illustrerad Tidning* den 17 juni 1865 och *Nya Dagligt Allehanda* den 10 och 13 juni 1865.

³ GEORG NORDENSVAN, *Svensk teater och svenska skådespelare från Gustav III till våra dagar II* (Stockholm 1918) s. 288.

funnit nära nog fanatiska vänner af vår svenska 'språkodling'.»¹ — Den omnämnde Fritz Arlberg spelade själv holländarens roll i operan. Han var på sin tid en mycket känd operasångare, »en af operascenens mest uppburna konstnärer under de sexton år som han var fast anställd där».»² Han var även »en af våra yppersta librettoöfversättare, hvarom tillräckligt vittna sådana mästerverk i sitt slag som texterna till Wagners 'Rienzi' och 'Flygande holländaren'»³ samt en stor vän av Wagners musik: »Utpräglad anhängare af den Wagnerska riktningen inom musiken som han är, kan man utan öfverdrift säga att det var genom hans energiska ansträngningar som denna riktning blef representerad äfven hos oss.»⁴ Det var under Arlbergs tid som förste regissör vid Kungl. teatern, som den första Wagneroperan, *Rienzi*, där uppfördes.⁵ — Såsom framgår av det nyss citerade brevet till Hedlund, var Rydberg alltså bekant med Arlberg och tycks ha träffat denne några dagar före premiären och då kanske även tagit del av hans översättning av Wagners opera. I varje fall har naturligtvis Arlberg vid deras sammanträffande talat om den förestående premiären och säkerligen ökat Rydbergs intresse för Wagner.

Efter vad jag funnit av tidningarnas annonser, gavs *Den flygande holländaren* elva gånger under januari t. o. m. mars 1872⁶, och att Rydberg, som hela denna tid vistades i Stockholm, såg operan, kan man vara fullkomligt förvissad om.⁷ Vid en jämförelse mellan Wagners verk och Rydbergs »Den flygande holländaren» finner man också flera likheter. — Vid jämförelsen använder jag här Arlbergs översättning⁸, emedan Rydberg säkerligen har läst denna. Att han även läst den tyska texten, t. ex. hos Arlberg

¹ Viktor Rydbergs brev, i urval utgivna av Emil Haverman I (Stockholm 1923) s. 220.

² JOHANNES SVANBERG, *Kungl. Teatrarne under ett halft sekel 1860—1910 I* (Stockholm 1917) s. 149.

³ SVANBERG, a. a. 151.

⁴ FRANS HEDBERG, *Svenska operasångare* (Stockholm 1885) s. 209.

⁵ NORDENSVAN, a. a. 225.

⁶ Den 24, 26 och 29 jan., den 7, 9, 11, 15, 18, 23 och 26 febr. och den 6 mars.

⁷ I Göteborg gavs dessutom den 23 april 1873 av »Harmoniska Sällskapet» några partier ur *Den flygande holländaren*, nämligen »Ouverture till 'Den flygande holländaren' för full orkester af R. Wagner» och »Spinnerlied och Ballad, fruntimmerskör och soli med orkester, ur förenämnda operas andra akt.» (*Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* den 22 april 1873).

⁸ *Den flygande Holländaren. Romantisk opera i tre akter af Richard Wagner. Öfversättning af Fritz Arlberg.* (Stockholm 1872).

eller vid något senare tillfälle, sedan han sett operan, är naturligtvis alls ej uteslutet.

Då holländaren i Wagners opera första gången framträder, talar han om sin dödslängtan. På alla sätt söker han döden:

Hur mången gång i storm och nöd
Sökte jag faror och död,
Men dödens frid jag aldrig vann.
Jag dref mitt skepp med kraftig arm
Mot bränningens vredaste larm,
Men ack, en graf jag aldrig fann.

— — — — —
Hur mången gång i storm och nöd
Sökte jag faror, sökte död;
Styrde mitt skepp med kraftig arm
Mot vreda bränningarnas larm.
Död mig ej hann,
Graf jag ej fann:
Så är min straffdoms grymma bann.¹

Onekligen finnes här en likhet med början av Rydbergs dikt: holländaren har i århundraden

svurit med förtviflans lust
på rorman vid hans ratt,
som ej kan köra upp på kust
i någon stormig natt.

Men rorman gör, hvad han förmår,
om än med föga hopp:
där bränningen som vildast slår,
dit styr han skeppet opp,
han krossa vill dess hårda barm
mot klippa, bank och skär,
men böljans harm, hans egen harm
och allt förgäfves är.

Wagners holländare längtar efter förintelsen:

I verldar, änden snart ert lopp!
Eviga *Intet*, tag mig opp!

Kör från spökskeppet.

Eviga *Intet*, tag oss opp!²

¹ Akt I. Sid. 5—6.

² Akt I. Sid. 6.

Fördömd jag är till onämnbare plågor,
Sjufaldig död mig vore salig fröjd.¹

Även Rydbergs holländare längtar efter döden:

Ty, tro mig, lefva det är svårt,
men godt det är att dö. (Strof 11).

Wagners holländare får en gång vart sjunde år gå i land, och Rydbergs får en gång vart hundra år kasta ankar. Utformningen av detta motiv är emellertid för övrigt helt olika.

Den i operans andra akt inlagda balladen innehåller som bekant hela sagan om den flygande holländaren. De två första av balladens tre strofer lyda:

Ett skepp kring vida hafvet går
Med blodrödt segel, kolsvart mast.
En dödsblek man vid rodret står;
Han vakar utan ro och rast.
Hui! hur stormen gnyr!

— — — — —
Hui! hur skummet yr!

— — — — —
Hui! som en pil han med hast
Flyger fram utan ro, utan rast.

En dag vid stormens hemska dån
Förgäfves hamn han sökte nå.
Han hädade och svor med hån:
"Till domedag jag frestar på!"
Hui! Men Satan log —

— — — — —
Hui! — och eden tog, —

— — — — —
Hui! — och fördömd nu han far
Utan mål, utan rast alla dar.²

I den tyska texten sluta alla tre stroferna i balladen med att holländaren flyger fram över havet »ohne Rast, ohne Ruh'»:

Strof I: Wie ein Pfeil fliegt er hin,
ohne Ziel, ohne Rast, ohne Ruh'!

¹ Akt 3. Sid. 34.

² Akt 2. Sid. 16—17.

Strof 2: Und verdammt zieht er nun
durch das Meer ohne Rast, ohne Ruh'!

Strof 3: Auf, in See, ohne Rast, ohne Ruh'!¹

Denna upprepning har ej exakt iakttagits i den svenska översättningen, men som synes av de citerade svenska stroferna, återkommer där ett liknande uttryck på tre ställen:

Han vakar utan ro och rast.

— — — — —
som en pil han med hast
Flyger fram utan ro, utan rast.

— — — — —
fördömd nu han far
Utan mål, utan rast alla dar.

En liknande upprepning förekommer i Rydbergs dikt, där det säges om holländarens skuta:

Så är hon dömd att gå och gå
förutan ro och rast. (Strof 4).

Ja, utan ro och utan rast,
i söder och i nord,
hon kryssar ständigt. (Strof 5).

En halvstrof i Rydbergs dikt är också nästan ordagrant upprepad, ehuru med en betydelsefull förändring i sista versraden, till vilken jag längre fram skall återkomma:

Mång hundra år hon gått och gått
rundt om magnetens nål;
hon har så brådt, så brådt, så brådt,
fast hon har intet mål. (Strof 5).

— — — — —
Och nu det går, som förr det gått,
rundt om magnetens nål,
det har så brådt, så brådt, så brådt,
fast ej det vet sitt mål. (Strof 27).

¹ *Gesammelte Schriften und Dichtungen von Richard Wagner, zweite Auflage I* (Leipzig 1887) s. 271—272.

I Wagners opera blir holländaren som bekant till slut förlossad genom en kvinnas uppoffrande kärlek. Motivet om holländarens förlossning har naturligtvis tilldragit sig Rydbergs intresse, och även om Rydbergs utformning av detta motiv är ett helt annat än Wagners, så finnes dock även i den svenska dikten tanken på att holländaren en gång skall få sluta sitt kringirrande.

I ett av de brev till Borchsenius, där Rydberg kommenterar sin dikt, säger han de välbekanta orden, att den flygande holländaren är »bilden af den oroliga jägtande menskligheten».¹ Även om denna tankegång naturligtvis ligger mycket nära tillhands för Rydberg, kan det ändå vara av intresse att påpeka, att Wagners uppfattning av sin holländare är mycket lik Rydbergs, ävensom att den tyske skalden framhåller likheten mellan holländaren och Ahasverus: »Die Gestalt des 'fliegenden Holländers' ist das mythische Gedicht des Volkes: ein uralter Zug des menschlichen Wesens spricht sich in ihm mit herzergreifender Gewalt aus. Dieser Zug ist, in seiner allgemeinsten Bedeutung, die Sehnsucht nach Ruhe aus Stürmen des Lebens. — — — Das irdisch heimathlose Christenthum fasste diesen Zug in die Gestalt des 'ewigen Juden': diesem immer und ewig, zweck- und freudlos zu einem längst ausgelebten Leben verdamnten Wanderer blühte keine irdische Erlösung; ihm blieb als einziges Streben nur die Sehnsucht nach dem Tode, als einzige Hoffnung die Aussicht auf das Nichtmehrsein. — — — Der holländische Seefahrer ist zur Strafe seiner Kühnheit vom Teufel (das ist hier sehr ersichtlich: dem Elemente der Wasserfluthen und der Stürme) verdammt, auf dem Meere in alle Ewigkeit rastlos umherzusegeln. Als Ende seiner Leiden ersehnt er, ganz wie Ahasveros, den Tod.» — Yttrandet återfinnes i Wagners »Eine Mittheilung an meine Freunde», som är tryckt i fjärde delen av *Gesammelte Schriften und Dichtungen von Richard Wagner*.² — Det är ej alldeles omöjligt, att Rydberg kan ha läst detta band av Wagners samlade skrifter. I *Svensk Tidskrift* 1875, där Rydberg det året hade flera bidrag införda och vilken han säkerligen läste, förekommer en uppsats av Adolf Lindgren om »Richard Wagners sträfvanden, i kritisk belysning». Författaren rekommenderar där inledningsvis ett flitigt studium av Wagners »skrifter — som föreligga samlade i nio ståtliga band på tillsammans 3,502 sidor».³

¹ *Brev II*, s. 187.

² Sid. 265—266 i andra uppl.

³ *Svensk Tidskrift* 1875 s. 244.

— Nästan hela Lindgrens uppsats utgör en redogörelse för och en skarp kritik av Wagners skrift *Oper und Drama*. Författaren påpekar, att detta arbete finnes tryckt i *Gesammelte Schriften und Dichtungen 1872*.¹ Större delen av *Oper und Drama* är tryckt i den redan nämnda fjärde delen av Wagners *Gesammelte Schriften und Dichtungen*, som dessutom endast innehåller »Eine Mittheilung an meine Freunde». Det är naturligtvis ej fullkomligt otänkbart, att Rydberg med anledning av Lindgrens kritik själv har läst *Oper und Drama* i Wagners samlade skrifter och då samtidigt passat på att läsa den korta återstoden av den fjärde delen, d. v. s. »Eine Mittheilung an Meine Freunde».

En skald, som direkt har påverkat Rydberg i hans holländardikt, är nordamerikanaren John Greenleaf Whittier. Dennes dikt »The Dead Ship of Harpswell»² företer så stora likheter med Rydbergs »Den flygande holländaren», att en direkt påverkan är ofrånkomlig. Rydberg har helt enkelt lånat en hel strof därifrån. Strof 5 i Whittiers dikt lyder:

For never comes the ship to port,
Howe'er the breeze may be;
Just when she nears the waiting shore
She drifts again to sea.
No tack of sail, nor turn of helm,
Nor sheer of veering side;
Stern-fore she drives to sea and night,
Against the wind and tide.

Här återfinna vi ju hela tredje strofen i Rydbergs dikt:

Han söker hamn, hvarhelst han kan,
och strand, hvart än han kom;
men vill han göra redden an,
då svänger skeppet om,
en vindstöt spänner hvarje fäll
och buktar hvarje klut
och slungar skutan som en boll
på vida hafvet ut.

I båda dikterna framhålles vidare på ett ganska likartat sätt, huru

¹ *Svensk Tidskrift 1875* s. 245.

² *The Complete Poetical Works of John Greenleaf Whittier* (Boston 1876) s. 224—225. Dikten finnes tryckt redan 1860 i WHITTIER'S *Ballads and Lyrics*.

välkänd den flygande holländaren är för sjöfolk i olika trakter. I strof 3 säger den amerikanske skalden:

Old men still walk the Isle of Orr
Who tell her date and name,
Old shipwrights sit in Freeport yards
Who hewed her oaken frame.

I Rydbergs dikt förekommer en liknande tankegång:

Och väktaren på Eddystone,
då öfver böljans ban
han skönjer skeppet långt ifrån,
så väntar han orkan,
och väktaren på Vinga fyr,
han vet hvem seglarn är,
som sväfvar fram, där brottsjön yr
bland månbelysta skär.¹

Även versmåttet har väl Rydberg fått från den amerikanske skalden. Den enda avvikelser är, att hos Whittier blott de jämna versraderna äro rimmade.² — Den sista strofen av Whittiers dikt är kanske också av ett visst intresse:

And men shall sigh, and women weep,
Whose dear ones pale and pine,
And sadly over sunset seas
Await the ghostly sign.
They know not that its sails are filled
By pity's tender breath,
Nor see the Angel at the helm
Who steers the Ship of Death!

Det finns här en likhet mellan Whittiers och Rydbergs dikt i det avseendet, att holländaren ej är framställd som det hemska spöke,

¹ Strof 7. Med en obetydlig förändring i sista versraden utgör den som bekant även sista strofen i Rydbergs dikt.

² I Byrons *Childe Harold's Pilgrimage* förekommer (Canto I: XIII) en sång, »Childe Harold's Good Night», vilken har exakt samma versmått som Rydbergs dikt. Byron har kanske hämtat sitt versmått från Coleridges *The Rime of the Ancient Mariner*, vilken dikt, såsom Kalff påpekat, (KALFF, *De Sage van den Vliegende Hollander*, Zutphen 1923, s. 9) har varit av direkt betydelse för Byrons »Childe Harold's Good Night» och där ett liknande versmått förekommer. Rydberg hade både Byrons och Coleridges dikt i sitt bibliotek, och den sistnämnda dikten företer måhända i stämningen en del svaga likheter med Rydbergs »Den flygande holländaren». Det är väl dock så gott som säkert, att det närmast är Whittier, som givit Rydberg versmåttet.

han är i folksagan. Han har medkänsla med dem som gå i kvav. Men Whittiers holländare uttalar ej, som i Rydbergs och Wagners dikt, sin egen starka längtan efter döden. — Uppslaget till hur holländaren tröstar de drunknande genom att för dem framhålla dödens lycka, kan Rydberg, utom från Wagner, möjligen också delvis ha hämtat från Lenau. I dennes dikt »Ahasver, der ewige Jude», vilken dikt Rydberg kände väl till,¹ skildras, hur den evige vandraren kommer till en dödsbår och tröstar de sörjande, för vilka han framhåller sällheten att få dö:

Wer aber kommt die Heide hergezogen,
Gejagt, so scheint's, von drängender Gewalt.
Das Haupt von greisen Locken wild umflogen,
Das tiefgefurchte Antlitz fahl und kalt?

Der Wanderer ist der Jude Ahasver,
Der, fluchgetrieben, rastlos irrt umher.
Zur Bahre tritt er feierlich und leise,
Und spricht im bang erschrocknen Hirtenkreise:
»So! betet still, dass ihr ihn nicht erweckt!
Hemmt eurer Tränen undankbare Flut!
Sein Schlaf ist gut, o dieser Schlaf ist gut!
Wenn er auch Toren euresgleichen schreckt.
O süsster Schlaf! o süsster Todesschlaf!»²

Tydligen finnes här en viss allmän likhet med strof 11 i »Den flygande holländaren»:

De drunknande han hälsar gladt
och nickar hjärtlig tröst,
och genom storm och genom natt
han höjer skrofflig röst:
»Döm, sjöman, ej ditt öde hårdt!
Och räds ej, bleka mö!
Ty, tro mig, lefva det är svårt,
men godt det är att dö.»³

¹ »Ahasver, der ewige Jude» är den enda dikt, som Rydberg särskilt har prickat för i sitt exemplar av Lenaus dikter. Agnes Langenskjöld har visat, att Rydberg är direkt påverkad av denna dikt i »Fåfång skönhetssträfvän». LANGENSKJÖLD, *Lenau-toner i Viktor Rydbergs diktning* s. 22—23. (*Litterära studier*, Helsingfors 1923).

² LENAUS *Werke, herausgegeben von Carl August von Bloelau I* (Leipzig u. ä.) s. 63—64.

³ Kalff har utförligt behandlat motivet om den flygande holländaren i litteraturen. (KALFF, *De Sage van den Vliegende Hollander* s. 1—100). Rydbergs dikt är emellertid där ej omnämnd.

I ett brev till Stina Hedlund, daterat den 9 augusti 1866, skriver Rydberg: »Ni skall vid tillfälle läsa fru Warburgs färskaste skrifvelse till mig, för att ni må få ett begrepp om, huru stor den hjerteglädje och trefnad varit, som ni och Sven och barnen beredt henne och Elise under deras 7 dagars vistelse på Bjurslätt. Hon skildrar den nästan som en af de der sällsynta ljuftiga drömmarne, som vår Herre någon gång nedsänder till de dödliges läger, hvarunder de på musikaliskt klingande vågor sakta vaggas till den endast af sagan och drömmen upptäckta Lycksalighetens Ö. Dock — ej blott sagan och drömmen känna denna ö; vänskapen äfven kan uppbesvärja dess gröna ängder, 'der trastarne sjunga och skogarne susa', ur vågorna af lifvets ocean. Må äfven jag någon gång framdeles som hitintills få sätta foten på dess strand! Det önskar jag, ovärdige, som egentligen endast förtjenar stryk. (Kan ni höra den bekännelsen, utan att förlora 'respekten' för mig?) Men hvem önskar sig icke bättre än han förtjenar?»¹ — Rydberg vidrör här ett ämne, som han tog upp till poetisk behandling i dikten »En dröm» i *Fribytaren på Östersjön* och som han sedan ytterligare utförde i »Den flygande holländaren». Ek har påpekat, att »episoden om Fågel Fenix ö... anslår samma tema som Maria Skyttes sång i 'Fribytaren',² och att det på denna punkt finnes en likhet mellan dikterna, är tydligt. Båda skildra flykten undan den hårda verkligheten till fantasiens och drömmens romantiska land, och hela skildringen av detta drömland är likartad i de båda dikterna, även om den tidigare dikten är starkare nyromantiskt färgad. Slutstrofen i »En dröm» innehåller också en del av »Den flygande holländarens» tankegång:

Till verklighetens strider
 Flyg, tanke, åter från förflutna tider!
 Till stormens famntag ila,
 Se'n nu du hemtat elyseisk hvila:
 En hvila, ack, för stunden,
 Ty vid ditt ödes kedja är du bunden!
 Af den din flygt är länkad öfver hafven,
 Tills mattad vinge sänks mot djupa grafven.

Säkerligen är Atterbom en inspirationskälla för Rydberg, då

¹ *Brev I*, s. 45—46.

² Ek, *Viktor Rydbergs lyriska diktning* s. 145.

han skildrar »Fågel Fenix ö». Då exempelvis Deolätus i *Fågel Blå* längtar till en okänd strand:

— — — — — O, att nu,
 Just nu, med spända segel fara af
 Till någon strand, af ingen charta känd;
 En strand, der hjertat kunde bygga bo
 Och säga evigt: Här är godt att vara!¹

så ger han uttryck för en känsla, som finnes både i »En dröm» och i »Den flygande holländaren», och liknande tankegångar äro ju mycket vanliga i Atterboms diktning. Men särskilt är det naturligtvis Atterboms *Lycksalighetens Ö*, som kan tänkas såsom en av förutsättningarna för Rydbergs skildring av fantasiens drömland. Ut målningen av naturscenerierna är likartad hos de båda skalderna. Även hela uppfattningen av sagoön företer vissa allmänna likheter. Jag vill taga endast ett par exempel för att belysa detta.

Astolf frågar Zephyr om öns belägenhet och om möjligheten att komma dit:

Astolf.
 har någon dödlig,
 Ett menskligt väsende, som jag, — förut
 Besökt den underbara ön?

Zephyr.
 Åh ja!
 Men drömmande, liksom Du ock ju redan
 Engång har varit der.²

När Astolf kommit fram till Lycksalighetens ö, hör han »spridda röster från alla håll»:

Var oss välkommen,
 Längtande jordson,
 Klagande främling,
 Hvila dig nu!
 Som i din barndom, —
 När du oss drömde,
 När än din Moders
 Knä var din thron.³

¹ *Fågel Blå. Samlade dikter af P. D. A. Atterbom III* (Örebro 1858) s. 141.

² *Samlade dikter af P. D. A. Atterbom I* (Örebro 1854) s. 82.

³ A. n. 134—135.

De båda citaten förete en viss allmän likhet med ett par strofer i Rydbergs dikt (stroferna 14 och 20):

Fast ön ej än på något kort
 med visshet prickats ut,
 lär mången dock, som man har sport,
 fått se den en minut:
 ett barn i dröm på fadrens knän
 och skalden i sin sång
 till hennes sälla ängder hän
 få sväfva någon gång.

Då hviskar det från strand och skog,
 det hviskar: tålamod!
 Det hviskar: glöm en stund hur tungt
 du känner ödets hand!
 Sof, kvalda själ, sof sött och lugnt
 vid Fågel Fenix' strand!

Även om detaljlikheterna mellan *Lycksalighetens Ö* och »Den flygande holländaren» ej äro så stora, synes det mig dock som sagt alldeles tydligt, att Atterboms dikt har varit av betydelse för Rydberg.

I februari 1876 hade Rydberg sin dikt »Drömlif» färdigskrivnen,¹ även om senare en del förändringar vidtogos före tryckningen. Denna dikt förete vissa likheter med »Den flygande holländaren». Skalden talar om den borg, som kan uppnås »på drömmarnes stråt», den sagans borg, där man blir

frälst utur människobrännings larm,
 ur det jäktande intet, som andarne tär, (Strof 3)

den plats, där hjärtat söves till ro och slipper känna, hur »nattlige stormarne kämpa sin strid». Även här skildras alltså ett fantasiens drömland, en fristad för den jäktade människan undan »det lif, som vi flydde, af oro och flärd». — Den viktigaste likheten mellan de båda dikterna är emellertid att, enligt min åsikt, »Drömlifs» filosofiska åskådning delvis återfinnes i »Den flygande holländaren».

¹ Enligt ett brev till Schöldström, februari 1876: WARBERG, a. a. II s. 342.

Som bekant har en strof i »Den flygande holländaren» blivit utelämnad. I denna strof säger Ahasverus, innan han och holländaren skiljas åt:

Jag kommer från Jordanens strand:
ett oljeträd der står,
som tvinat har i öknens sand
så många hundra år.
Det lefver dock, och när en gång
det slår i blommor ut,
då höjes verldens frihetssång,
och qvalens tid är slut.¹

Jag ämnar här ej försöka tolka hela innebörden i Rydbergs oljeträdsbild. Det synes mig emellertid ej fullkomligt uteslutet, att skalden med oljeträdet bl. a. åsyftar naturen. I varje fall är det säkerligen berättigat att i detta sammanhang draga en parallell med »Drömlif». — I holländardikten uttalar ju skalden sin förvisning, att oljeträdet en gång skall slå ut i blom, när frihetens dag kommer. — I »Drömlif» framhålles, att naturen varje vår pryder sig med blommor, vilka äro symboler av den blomsterskrud, som hon skall bära, »när släktet har vunnit sin strid» och frihetens dag randas:

Det är därför med blommor hon pryds som en brud,
med symboler af all tings förnyelses tid;
det är därför hon profvar om våren den skrud,
hon skall bära, när släktet har vunnit sin strid.
Det är frihetens hägrande paradishopp,
som sin skimrande färgprakt i skyarne strör, etc. (Strof 11).

Utom i oljeträdsstrofen framskymtar även på ett par andra ställen i »Den flygande holländaren», ehuru mer flyktigt, tanken på en kommande förlossning. Holländaren klagar över sin hårda lott att ständigt kämpa »mot hafvets vreda flod»:

»Har jag ej kämpat länge nog
mot hafvets vreda flod?» —
Då hviskar det från strand och skog,
det hviskar: tålmod! (Strof 20).

Om Ahasverus säges, att hans blick lyser av »ett outsläckligt hopp», och även han ber holländaren att hava tålmod:

¹ Citerad efter brevet till Borchsenius den 17 juni 1876. *Brev II*, s. 181.

Ur smärtans natt i blicken sken
 ett outsläckt hopp.
 Hans läppar hviska . . . alla lyss,
 och om man rätt förstod,
 så sade han, hvad skogen nyss,
 han sade: tålmod! (Strof 22).

Liksom i »Drömlif» förekommer alltså även i »Den flygande holländaren», ehuru ej så klart uttryckt, naturens hopp om förlossning. Även »det drag utaf vemod, som skapelsen bär», finnes i Den flygande holländaren». Naturen deltagar med Ahasverus i hans olycksöde att ännu ej ha nått förlossning:

mot öster hän hans kosa bär,
 och på hans öde led
 ser himlens tysta stjärnehär
 med sorgsen undran ned. (Strof 23).

I det brev till Borchsenius, där Rydberg meddelar strofen om oljeträdet, kommenterar han denna strof på följande sätt: »Jag förmodar, att den större allmänheten skall åtminstone kunna få en dunkel föreställning om hvad jag menat med denna bild. Sen må hvarje läsare tolka den efter sin tro. Sjelf syftar jag på en verldsåskådning, som ur Kristendomen upptagit ingenting annat än det visa barnasinnet mod och förtröstan med afseende på morgondagen, hvilken ju är källan till all ogrumlad lefnadsglädje, då den paras med sitt naturliga komplement: ett friskt och förtröstansfullt arbete, samt sträfvandet att in praxi förverkliga den allmänna välviljans grundsats — 'Frid på jorden åt menniskor af god vilja!'»¹ — Vid flera tillfällen framhåller Rydberg på ett likartat sätt betydelsen av »ett friskt och förtröstansfullt arbete» för fridsrikets förverkligande, varvid han starkt betonar vikten av varje enskild människas personliga insats i detta arbete. I *Bilder ur Göthes Faust*² säger t. ex. Mefistofeles om Faust: »en eldsjäl, — — — som vill förverkliga det goda, sanna och sköna, som vill rycka himmelriket ned till jorden — en sådan är farlig för helvetet, det är sådane, som föra släktet närmare fullkomlighetens mål.» — I Rydbergs föreläsningsserie över materialism och idealism, vilken han som bekant höll hösten 1876, behandlar han i slutföreläsningen

¹ *Brev II*, s. 181—182.

² I *Ny Illustrerad Tidning* den 15 juni 1867.

frågan om mänsklighetens mål, och även här förekomma tankar, som erinra om det citerade brevet till Borchsenius. Rydberg slutar nämligen denna sista föreläsning med att framhålla, att människans slutnål är »'hvilan i Gud', en hvila, som dock icke uppnås utan en frisk och glad och förtröstansfull verksamhet i detta lifvet för det sannas, godas och skönas förverkligande».¹

Även i den i vissa avseenden så djupt pessimistiska dikten »Den flygande holländaren» finnes alltså, om jag rätt har förstått dikten, en ton av hopp. — Jag har tidigare jämfört stroferna 5 och 27 i dikten. Strofernas senare hälfter äro ju nästan fullkomligt lika. Men i sista versraden förekommer en olikhet. I den tidigare strofen säges om holländarens skuta, att »hon har intet mål», men sedan holländaren sammanträffat med Ahasverus och hört hans budskap, säges om skeppet, att »ej det vet sitt mål», och säkerligen är denna förändring ingen tillfällighet. Holländaren har dock ett mål, även om han ej närmare vet, var detta är beläget eller hurudant det är beskaffat. — En gång skall »qvalens tid» vara slut för den jäktade mänskligheten, men det åligger varje människa att med »ett friskt och förtröstansfullt arbete» i sin mån bidra till att släktet föres närmare sitt mål.

¹ RYDBERG, *Föreläsningar öfver materialism och idealism hållna i Göteborg höstterminen 1876* (Göteborg 1900) s. 354.